

## ПЪРВИЯТ ОБЕМЕН СПРАВОЧНИК ЗА ЕДИНАДЕСЕТВЕКОВНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Еволюцията на човешката мисъл би била невъзможна без осъзнатата още в праисторически времена необходимост от класификация и систематизация на познатото. Това е единственият път към обогатяване на нашите знания, към разширяване границите на света, в който живеем. Литературата като специфично отражение на действителността е също подвластна на този основен диалектически закон. А науката за литературата е немислима без помощта на хилядите известни до днес справочници, речници, енциклопедии, които обединяват известните факти и подсказват възможностите за синтез, за задълбочени многопланови проучвания върху натрупания материал. За литератора има две възможности: или в мъглата на натрупаните източници да търси слепешката потвърждение на своите концепции, или въоръжен с проверените, всеотрядни данни и факти от справочника, да продължи нататък — към задълбочаване и осмисляне, защото систематизацията до голяма степен е първопричина за появата на нови идеи в литературознанието.

Трагичната историческа съдба отне пет века от развитието на литературата на нашия народ. По времето на френските енциклопедисти в родопските села еничарите посичаха всеки, който отказваше да приеме мюсюлманството, и катадневно се прибавяха нови кръвави страници към енциклопедията на българските страдания. Българското Възраждане започва с избухването на дълго спотаяваната необходимост от знания за родното. Българите можаха да вдигнат гордо глава едва когато до сърцата им достигнаха събраните от Паисий знания за славянобългарската история, едва когато братя Миладинови им разкриха неподозираните богатства на народната песен, едва когато Петър Берон събра най-важните знания за света в своя „Рибен буквар“, едва когато знайни и незнайни родолюбци тръгнаха надлъж и шир из страната, за да преоткриват мъдростта на несломимия народ. В своя „Речник на българския език“ Найден Геров съумя най-пълно да отрази необятната вселена на народната душевност.

Речник на българската литература в 3 тома. Т. I и II, С., БАН, 1977.

Така се раждаха първите справочници и енциклопедии на разбудената за социален живот нация. Макар и няколко века по-късно от Европа, България също създаде своите енциклопедисти, в чиито прозрения дишаше революцията. Тяхното дело беше предчувствие за огнения стих на Ботев, за величието на Вазов, за бързото развитие на наваквшащата загубеното по време на робството нова българска литература.

Всяка епоха се нуждае от своите справочници и речници. В хаоса на капиталистическото развитие те можеха да се появят само инцидентно, да бъдат дело на съвестни, но лишени от възможността да познават в детайли единадесетвековното развитие на българската литература, популяризатори. А в първите години след социалистическата революция извънредно остро се почувствува нуждата от идеологически и методологически издържани справочници, които да подпомагат активно съвременния литератор в неговата всекидневна творческа работа.

Днес, когато България може да се гордее със зрели постижения във всички литературни жанрове, когато картината на съвременната литература е сложна, а читателският вкус и изисквания са най-високи, систематизацията на литературните факти е от първостепенна важност за развитието на литературния процес. Начинанието на Института за литература при БАН — подготовка и издаване на тритомен речник на българската литература — е в съзвучие с отговорните задачи, които литературата поставя пред литературознанието. За първи път държим в ръцете си обемист справочник, който обединява биографиите на всички литературни творци, дава ни сведения за всички литературни периодични издания, коментира теченията в българското литературно развитие и предлага обширна библиография към всяка статия. Пионерският характер на изданието се определя от бедния български опит в изготвянето на такива трудове. Вярно е, че примерът на реномирани издания, като деветтомната съветска „Кратка литературна енциклопедия“, на унгарската „Енциклопедия на световната литература“, на френския „Речник на авторите“ и др. дава методологическа основа, но националната



специфика изисква очертаване на характеристичен модел. Създаването на речник с такъв обем е безсмислено, ако частите не са подчинени на определена генерална функция на цялото. Историята на литературата познава стотици обективистични, безоценъчни речници, но тяхното значение никога не е било трайно, самата им специфика е предопределяла тясно биографичното и библиографското им значение.

Написан от един човек, този речник би могъл да бъде дело на цял живот. Работата на творческия колектив ни дава основание да заговорим за трудностите, които съпътствуват търсенето на факти и материали, за онова, което е напразно и което предстои да се направи по изследването и диренето на творчески архиви, за преоткриването на малко известните личности и периодически издания в българската литература. Веднага трябва да кажем, че има писатели, за които не се знае почти нищо, има периодически издания, от които не са открити никакви следи, има издателства, чиято документация е загубена. Първото издание на литературния речник е и първата крачка към сериозен разговор за известните и неизвестните факти в българската литературна история. И най-дребните новооткрити подробности разширяват и усложняват картината на българската литература, допринасят за обективността и пълнотата на бъдещите литературоведски изследвания. В процеса на творческата работа литературоведите получават квалификация на лексикографи. А именно съчетаването на лексикографския опит с познанията на литературния историк и критик е гаранция за точността на критериите при описването на статите и оценката на литературните факти.

За никого не е тайна съществуването на десетки частни архиви с изключително ценни документи за нашата литературна история. Не е тайна и високата квалификация на някои специалисти-лексикографи, които работят извън институти. Безкористната помощ на тези хора е важно условие за крайния успех на подетото начинание. Никакви лични съображения, никакви субективни несъгласия не могат да оправдаят нежеланието да се помогне, да се даде на обществото възможността да проникне в тайната на неизвестното, да се отворят папките с писма и снимки, да се предаде на нуждаещите се натрупаният опит. Списването на Литературния речник е всенародно патриотично дело, което се прави с оглед на бъдещето и не може да има оправдания за саботирането на такъв труд.

И първият, и вторият том породиха законен интерес сред най-широките кръгове на нашата общественост. Чуват се отделни гласове, че тиражът е по-голям от необходимото, че голямо количество екземпляри ще останат неизкупени, но такива съображения са несериозни. „Речникът на българската литература“ не е бестселър, търговците на художествена литература не биха могли да направят капитал

с него — това е издание, което не търси шумната слава и лесния успех. То бавно, но сигурно ще навлиза в нашето ежедневие и не е далеч времето, когато ще разберем, че трудно бихме си представили литературния живот без него. Ще търсят справки учениците, ще го чувствуват като настолна книга литературите, ще разгръщат страниците му всички, които обичат родната литература, и срещите им с него ще се превърнат в своеобразно пътешествие в света на българската духовност, на българската културна еволюция.

Естествено появиха се и критики — изреждаха се грешки и неточности, съобщаваха се пропуснати факти. Но сред критиците имаше и такива, които не се съобразяваха с конкретните задачи, които има да решава Речникът. Те се постаряха да го представят като „изобилстващ с грешки, неточности и неосведоменост“, като дело на „новобранци“ и обсипах редакцията с неоснователни злонамерени обвинения. Сякаш тези хора забравяха, че написването на една бъдеща многотомна история на българската литература би било немислимо без помощта на създаващия се от литературоведи-марксиста систематизатор на натрупаните знания.

Повече от необходимо е да се посочват грешките на нашата първа литературна енциклопедия. А грешки безспорно има и те не са малко. Могат да се отделят три основни групи грешки: биографични неточности, неточности в определяне жанра на посочените творби и бледи, страдащи от липса на критерии творчески характеристики. Към тях трябва да се прибави като неизвинима небрежност обкриването на някои портрети, като на първо място бих поставил обкривания портрет на д-р Кръстев. Непростимо е да не познаваме създателя на списание „Мисъл“, колкото и сложно да е отношението ни към неговото творческо дело. Същото се отнася и за портретите на Спиридон Казанджиев, Васил Воденичарски и др.

Пропуснати са много имена, но за повечето от тях вече се писа. Искам да прибавя само Еню Николов, който в продължение на десет години работи заедно с Цветан Минков над изготвянето на поредиците „Литературни разбори“ и „Родна книга“. Неизразителен е очеркът за Алеко Константинов. Пътеписът „До Чикаго и назад“ е представен по следния начин: „Пътеписът завладява със своя лиризм и с бодрия хумор, който искри от описанието на пътуването и на американския начин на живот. Смехът е безгрижен, без горчивина и гняв, с които е примесен във фейлтоните“ (с. 241). И това за произведението, което ни покорява с безпощадното описание на чикагските кланници и с тъжния гняв към света, където парцата е царица. В други очерци се чувствава известна уравниловка на критериите, а не би трябвало на една височина да се поставят съвсем скромни и талантиливи творци.



В първото издание на труд с такъв обем и обхват грешките са неизбежни. Но ще повторя, че цялата литературна общественост, която милее за успеха на начинанието, трябва да го приеме като своя рожба и с полагащата се обич и уважение да се погрижи за усъвършенстването му. Преди всичко необходимо е да се мисли вече за бъдещото второ издание, в което всички грешки и неточности ще бъдат отстранени, ще се преработят основно мъгливите, нищо неказващи характеристики за някои творци. Нека не забравяме, че деветтомната съветска енциклопедия също не е запазена от пропуските — предстои отпечатването на допълнителен том, в който ще намерят място всички пропуснати и ще бъдат поправени всички грешки. Появата на този том стана възможна благодарение на всеотдайната помощ, която получиха създателите на енциклопедията от културната общественост, благодарение на внушенията от гравиданата критика в съветския печат. След издаването на допълнителния том ще започне, разбира се, работата върху подготовката на ново издание.

Такава е съдбата на всички големи енциклопедични справочници по света. Периодично те се издават отново, за да отразят всичко ново, натрупало се през периода, да отразят напредъка на знанията в дадена научна област. В това отношение първото издание на труд като „Речник на българската литература“ наистина след няколко десетки години ще прилича на чернова и това е закономерно, защото всяко по-нататъшно издание ще отразява напредъка на нашата литературна наука, на нашите знания за литературната еволюция.

Редакцията на Речника сега подготвя допълнителен том, в който ще намерят място не само пропуснатите утвърдени от времето творци, а и най-младите български литератори. Разбира се, има противници за включването на младата смяна в една енциклопедия на българската литература, но техните съображения не могат да бъдат оправдателни — Речникът освен литературно-историческо значение има и актуален смисъл, доверието в младите творци е доверие в бъдещето на нашата литература.

Ако помощта на литературния печат бъде доброволна и безкористна, този допълнителен том ще отстрани всички неточности и ще поправи всички пропуски. Не трябва да се допуска неприемливо изостряне на нетворчески литературни страсти, неподходящо за социалистическите етични отношения пренебрежение към труда на колектив от талантливи български литератори, които са се заели с благородната мисия да представят пред съда на обществото първия пълен Речник на българската литература.

Достатъчна е бегла разходка по страниците на новоизлезлия втори том, за да си представим колко много ще допринесе той за развитието на нашите изследвания, колко по-богата и неочаквана става благодарение на него картината на многовековната литературна еволюция, колко непознати за всеки от нас,

интересни личности чакат да се занимаем поотблизо с тях и да ги включим в системата на творческите си концепции. Читателите от всички поколения има какво да намерят и какво да научат от стотиците авторитетно написани статии. Мислено си представям трудностите на тези, които са търсили из архиви и библиотеки биографични данни, библиографски отправки. Откритие за мене са изнесените данни за личности като Ефрем Каранов, Димитър Македонски, Стефан Минчев, Стефан Захариев и др. Възбуди въображението ми и онова, което научих за католическата книжнина по време на робството, а събраните на едно място биографични данни ми внушиха интересни мисли за географското разпределение на българските творци. Може би някои от тези неща ще ми бъдат полезни в бъдещата работа. Убеден съм, че свои открития са направили много литературоведи, че всеки е намерил някоя нова „своя тема“.

Затова мисля, че въпреки неточностите и грешките, въпреки невинаги точното степениране на художествените ценности Речникът е изпълнил своята основна задача — създадено е едно цяло, подчинено на ръководна концепция, в нашето литературно всекидневие вече присъствава обемист марксистки систематизатор на натрупаните факти от многовековното развитие на българската литература и признаваме или не това, ние отсеча нататък ще се съобразяваме с неговото реално битие. От нас, от нашите колективни усилия зависи дали развитието на Речника ще спре в тази отправна точка или ще продължи към усъвършенстване. И за да се превърне той в онова неповторимо явление в литературния ни живот, каквото ние искаме да бъде, неговите създатели очакват вниманието на всички строги, но гравидно мислещи критици.

Георги Цанков

„ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ. ИЗСЛЕДВАНИЯ,  
ПОСВЕТЕНИ НА 70-ГОДИШНИНАТА МУ“, С.,  
БАН, 1976, с. 286

Творческото развитие на писателя Георги Караславов е било винаги във фокуса на съвременните историко-литературни и теоретикокритически изследвания. Неговата ранна проза се превръща в своеобразна проверка за утвърждаващата се пролетарска литературна критика по пътя и към теоретическото и практическото усвояване на марксистко-ленинските принципи за естетическа оценка на художествените ценности и явления. Творческият му път след победата на Деветосептемврийската революция и критическите оценки за отделните му произведения се превръщат в жалони на основните тенденции в съвременния литературен процес, респ. и на литературната критика. В тази връзка можем да разгледаме идейно-